



عکاس: ابراهیم جامعی

فضای مجازی هم فرصت است و هم تهدید

پای صحبت دبیران تاریخ استان خوزستان

محمد حسین معتمد راد

اشاره

در مدارس استان خوزستان، جدا از کاستی‌ها، کمبودها و از جمله شیوه‌های قدیمی تدریس تاریخ، معلمان خلاق و فرهیخته نیز هستند که شیوه‌های نوینی را در آموزش تاریخ به کار گرفته‌اند. طرح آن کاستی‌ها و نیز مهارت‌ها و شیوه‌ها، یکی از محورهای نشست این میزگرد است که در آن برخی از معلمان تاریخ استان حضور داشتند و ضمن پرداختن به مشکلات حوزه آموزشی خود، ایده‌ها و روش‌های خود را نیز بیان کردند.

این نشست با حضور آقایان **محمد امیری**، سرگروه تاریخ استان و دبیر ناحیه ۴ اهواز، **مهران زنگنه**، دبیر تاریخ، از شهرستان ایذه، **رحیم شبانه**، دبیر تاریخ بهبهان، و خانم‌ها **زهرا شریفیات**، دبیر تاریخ شهرستان امیدیه و **سسیما نوروزی راد** دبیر تاریخ شهرستان دزفول، در یکی از سالن‌های اداره کل آموزش و پرورش استان برگزار شد که در ادامه گزارشی از این نشست را می‌خوانیم:



محمد امیری

امیری: ما مشکلی که سر کلاس داریم این است که به محض اینکه شروع می‌کنیم به تدریس یک دانش‌آموز با گوشی‌اش وارد اینترنت می‌شود، یعنی با مطالب کذب که امکان دارد در آن مطرح شود می‌تواند به تدریس تاریخ آسیب برساند و البته این فضای مجازی هم می‌تواند یک تهدید باشد و هم می‌تواند فرصتی باشد اگر درست هدایت شود

را هم در کارزون تأسیس کرده است. وی از آنجا به بوشهر اعزام می‌شود تا در مدرسه سعادت بوشهر تدریس کند. در آنجا علی‌قلی خان نظام‌السلطنه مافی و شخص دیگری که حاکم خوزستان می‌شود از مؤدب دعوت می‌کنند به خرمشهر بیاید و مدرسه‌ای تأسیس کند. او هم می‌آید و اولین دبستان را به نام «دبستان خزعلیه» راه‌اندازی می‌کند. در پی آن، در اهواز هم مدارس ابتدایی شکل گرفت، تحت‌عنوان مدارس چاسبیه و مدرسه حمیدیة ناصری و... از آن پس در سراسر خوزستان مدارس نوینی تأسیس شدند.

یکی از کسانی که در خوزستان حضور داشته و تدریس می‌کرده، دکتر محمد معین بوده، صاحب فرهنگ معین. ایشان تقریباً دومین رئیس دانش‌سرای مقدماتی اهواز بودند. دیگری سید محمد محیط طباطبایی، روزنامه‌نگار، مورخ و دانشمند معروف بوده؛ ایشان دبیر دبیرستان شاهپور اهواز بوده‌اند، این‌ها قدیمی‌ترین افرادی بودند که در خوزستان درس‌های فارسی، دینی، عربی، تاریخ، جغرافیا و... را تدریس می‌کردند.

از چند نفر دیگر هم باید نام ببرم، یکی مرحوم حسین خلیلی‌فر که دبیر تاریخ دبیرستان مصطفی خمینی (ره) (شاهپور سابق) بود و اولین کسی است که سالنامه فرهنگ خوزستان را در سال ۱۳۲۱ و ۱۳۲۲ راه‌اندازی می‌کند. او در دهه ۴۰ مؤلف کتاب‌های درسی تاریخ هم بود. دیگری ایرج جهانشاهی است که از دبیران تاریخ ما بود و در دانش‌سرای مقدماتی اهواز و دبیرستان مصطفی خمینی (ره) تدریس می‌کرده. جهانشاهی بنیانگذار مجلات پیک است که شما به آن اشاره کردید. دیگری مرحوم کیا یکی از دبیران تاریخ بسیار دلسوز که اول در دشت آزادگان بود و بعد به

قبل از هر چیز تشکر می‌کنم از آقای امیری که زحمت کشیدند و در هماهنگی با ما این گردهمایی را ترتیب دادند. تشکر دیگری هم از آقای بهرامی نماینده مجلات رشد در خوزستان دارم که این فضا را تدارک دیدند که با شما بنشینیم و گفت‌وگو کنیم. از شما همکارهای محترم هم که با وجود دوری راه و صرف‌نظر کردن از روز فراغت خود تشریف آوردید تشکر می‌کنم.

همان‌طور که مطلع هستید تولید و چاپ کتاب‌های درسی کشور بر عهده سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی است. چندین دفتر زیرمجموعه این سازمان فعالیت دارند. یکی از آن‌ها دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی است که مسئولیت انتشار مجلات رشد را بر عهده دارد.

این را هم می‌دانید که مجلات رشد ادامه همان مجلات پیک قبل از انقلاب است. با این توضیح که مجلات تخصصی رشد همه بعد از انقلاب به این مجموعه اضافه شد. امروز ما در دفتر بیش از سی عنوان مجله منتشر می‌کنیم که رشد آموزش تاریخ یکی از این مجلات است. بخش عمده‌ای از مطالب این مجلات از دست‌نوشته‌های شما معلم‌ها و در قالب گزارش، گفت‌وگو، مقاله و از همه مهم‌تر تجربیات آموزشی شماست. ما در هر شماره گفت‌وگوهایی را با معلم‌ها و اساتید انجام می‌دهیم که یکی از آن‌ها همین نشست امروز است که می‌خواهیم صحبت‌های شما را در حوزه آموزش تاریخ بشنویم و امیدوارم بحث مفیدی باشد و خوانندگان مجله از آن بهره‌مند شوند. من از آقای امیری می‌خواهم به‌عنوان سرگروه تاریخ استان خوزستان، آماری از پیش‌کسوتان و معلمان تاریخ به ما بدهند و عنوان کنند که آن‌ها چقدر در آموزش تاریخ تأثیرگذار بوده‌اند.

○ امیری: در پاسخ به این سؤال ما باید برگردیم به تاریخچه آموزش و پرورش در استان خوزستان. هم‌زمان با سایر استان‌ها در خوزستان هم آموزش و پرورش نوین شکل گرفت و افرادی بوده‌اند که در این کار خیلی خدمت کرده‌اند. یکی از این افراد شخصی است به نام خسرو مؤدب که او را بنیانگذار آموزش و پرورش نوین خوزستان می‌دانند. او از مشروطه‌خواهان کارزون بوده و اولین مدرسه

من برای دستیابی به لغات پهلوی از نماینده فاضل مردم بهبهان، سلطانعلی سلطانی، استفاده کردم. در سال‌های اخیر استان خوزستان خودش را نشان داده و دوستان و همکاران ما در این زمینه تلاش‌های زیادی داشتند. من خودم هم تا حالا حدود ۵۰ مقاله در مجلات مختلف چاپ کرده‌ام.

• این شخصیت‌هایی که نام بردید باز تاب آثار و عملکردشان در آموزش تاریخ چقدر محسوس است؟

○ شبانه: من یک نفر را یادم رفت بگویم. آقای داریم به نام رجب تدینی که همکار بازنشسته ماست و معلم خودمان هم بوده؛ خداوند عمر طولانی به ایشان بدهد. وی یکی از بی‌نظیرترین افراد در شناخت تاریخ محلی است یعنی هر کسی از هر جا که در مورد تاریخ محلی با من تماس می‌گیرد و می‌خواهد اطلاعات داشته باشد فوری تلفن ایشان را به او می‌دهم. آدم بسیار بی‌ادعایی است و با وجودی که اختلاف سنی زیادی با ما دارد ولی همیشه چه حضوری و چه تلفنی ما از ایشان خیلی بهره برده‌ایم. اما در مورد تأثیر این افراد بر آموزش تاریخ در استان باید بگویم آن طوری که آن‌ها در کلاس تدریس می‌کردند و شوقی که در تدریس تاریخ داشتند برای خود ما هم برای رفتن به رشته تاریخ انگیزه ایجاد می‌کرد حالا هم، البته آدم نباید از خودش تعریف کند، من در پایان کلاس‌هایم، حتی بچه‌های رشته تجربی، گاهی می‌پرسند آقا ما چطور می‌توانیم تاریخ بخوانیم؟ یا می‌گویند شما کتابی را در زمینه تاریخ به

اهواز آمد. مرحوم کیا، کتابخانه بسیار خوبی داشت که بعد از وفاتشان منتقل شد به آقای عبدالکاسم علی‌نژاد که ایشان از دبیران تاریخ در خوزستان بوده‌اند؛ انسانی بسیار فرهیخته و باسواد که اکنون بازنشسته شده‌اند.

در «دزفول» هم آقای صانعی را داشتیم که جزو دبیران فرهیخته تاریخ ما بودند و همین طور آقای علی‌رضا صادقی. اما از یک نفر به‌طور ویژه باید نام ببرم و آن مرحوم سیدمحمدعلی امام اهوازی است که بیشتر تاریخ محلی کار کرده و کتاب‌های متعددی دارد و در دزفول، دانشکده‌ای را در دانشگاه آزاد به نام ایشان نام‌گذاری کرده‌اند. آقای سلطانعلی سلطانی را داریم در بهبهان که ایشان هم در بحث تاریخ محلی کار کرده است. بالاخره یاد کنیم از مرحوم محمدمهدی شرف‌الدین در شوشتر، که آثار و دست‌نوشته‌های او به چاپ نرسیده ولی در بحث تاریخ و باستان‌شناسی کارهای بزرگی انجام داده است.

• ممنون. آقای شبانه شما از وضعیت آموزش تاریخ در استان بگوئید.

○ شبانه: بیشتر اطلاعات من در مورد خود بهبهان است، در بهبهان، به نظر من دبیران تاریخ به نسبت رشته‌های علوم انسانی، به کارشان علاقه بیشتری دارند.

همان‌طور که آقای امیری فرمودند شهر بهبهان از لحاظ مباحث تاریخی و کتاب‌هایی که در مورد تاریخ محلی نوشته شده، پیش‌تاز بوده، همین آقای سلطانعلی سلطانی که آقای امیری فرمودند، حدود چهارهزار نسخه خطی داشت که چند سال پیش به دایرةالمعارف اسلامی تقدیم کرد. جد این خانواده شخصی بوده به نام میرزا عبدالنبی منشی بهبهانی و کتابی دارد به نام «بداية‌الخبار» که خاطرات اوست؛ و همچنین از حمله افغان‌ها به بهبهان و سی و شش روزی که بهبهان را در محاصره گرفتند. بعدها نوه‌ها و بچه‌های میرزا عبدالنبی منشی بهبهانی در بهبهان همیشه از لحاظ تألیف کتاب و مسائل فرهنگی تقدم داشته‌اند. همین سلطانعلی سلطانی، کتابی دارد به نام «بیست و هشت گفتار» در باب فرهنگ مردم جنوب؛ باز کتابی دارد درباره سواحل و جزایر خلیج فارس که آقای احمد اقتداری در کتاب‌هایش خیلی از آن استفاده کرده، حتی آرتور کریستن‌سن در مقدمه کتاب «ایران در دوره سلطنت ساسانیان»، نوشته است که

نوروزی‌راد: هویت جامعه، هویت افراد، یکی زبان است، یکی دین است و یکی تاریخ. ما اگر به این‌ها خوب بپردازیم حتماً دانش‌آموزان احساس هویت غنی می‌کنند. اگر آن‌ها خودشان را بشناسند، تاریخ کشورشان را بشناسند، می‌دانند چه جایگاهی دارند، آن وقت قدرت مقایسه و قدرت تحلیل پیدا خواهند کرد

شرفیات: یکی
از مباحثی که
فقدانش در
آموزش تاریخ ما
احساس می‌شود
تاریخ‌های محلی
است

● از آثار باستانی و موزه‌ها بسیار در کتاب تاریخ می‌خوانیم، خانم شرفیات آیا بازدید از آن‌ها برای دانش‌آموزان شما امکان داشته؟ و اگر داشته چقدر در جذب دانش‌آموزان درس تاریخ مؤثر بوده است؟

○ شرفیات: من خودم سال پنجم ابتدایی که بودم به موزه رفتم و این علاقه به تاریخ از همان زمان در من شکل گرفت و حالا همان تجربه را برای بچه‌ها بیان می‌کنم. من تأکیدم را می‌گذارم روی بچه‌هایی که دو سه سال با تاریخ کار دارند تا شاید همیشه در ذهن‌شان ماندگار شود. در استان ما تا حدودی امکان بازدید وجود دارد. یکی دو تارودوی تابستانی بوده و باز برنامه موزه را من در صدر کارهای اردوها قرار داده‌ام و واقعاً اثربخش است و همیشه در تدریس استفاده می‌کنم. موزه ممکن است آثار آن مربوط به دوره‌های مختلف باشد. وقتی با بچه‌های رشته‌های فنی، تاریخ معاصر را کار می‌کنی در کتابشان هم موزه‌ها معرفی شده، در واقع این کلید ایجاد انگیزه را از اول سال می‌شود با یک کاری این‌طور زد. البته باز می‌گویند «خانم تاریخ معاصر این زیبایی‌ها را ندارد» ولی من می‌گویم تاریخ معاصر آن قدر گسترده است که کتاب فرصت این را نداشته که شما را با اماکن یا آثار دیگر آشنا کند.

○ نوروژی‌راد: در مدارس اولویت مدیران و دیگر مسئولان اجرایی، دیدن از موزه نیست. یعنی ما اگر تلاش کنیم در نهایت سالی یک دفعه دانش‌آموزان را می‌توانیم موزه ببریم. بازدیدها تعریف شده نیست که بگویند این زمان، زمان بازدید از موزه است. اگر من دانش‌آموزان را به موزه بردم و این نود دقیقه شد صد و بیست دقیقه، دبیر زنگ بعد خیلی ناراحت می‌شود که چرا من وقت او را گرفته‌ام.

● سپاس. آقای زنگنه، شما کتاب‌های جدیدالتألیف را چطور می‌بینید؟

○ زنگنه: کتاب‌های جدیدالتألیف یعنی تاریخ سال دهم انسانی و تاریخ سال یازدهم انسانی، اگر مروری بر هر کدام از آن‌ها داشته باشیم متوجه می‌شویم که کتاب‌ها نسبت به کتاب‌های گذشته تغییرات اساسی داشته، هم در محتوا و هم در صفحه‌آرایی که مورد توجه دانش‌آموز و دبیر هم هست. خوشبختانه نسل جدیدی که این کتاب‌های تاریخ را نوشته یک نسل جوان و باسواد است، و لذا از دیدگاه جدید به کتاب تاریخ و مسائل تاریخی نگاه کرده‌اند. سال گذشته که ما به تهران رفتیم برای تاریخ سال دهم انسانی

ما معرفی کنید. این‌ها نشان می‌دهد که کار و روش ما اثر مثبتی داشته که دانش‌آموز در پایان کلاس به آن اظهار علاقه می‌کند. فکر می‌کنم شاید این بهترین بازخوردش باشد.

● خانم نوروژی‌راد ما می‌خواهیم مباحث تاریخ در کلاس به گونه‌ای مطرح شود که تغییر رفتاری را در دانش‌آموز ایجاد بکند. در این زمینه بفرمایید.

○ نوروژی‌راد: متأسفانه، اکثر دبیرها وقتی که جلسه می‌گیریم، همگی و بدون استثنا، شکایتشان از کمبود وقت است. در عین حال، ما دبیران تاریخ همیشه این رسالت سنگین را بر دوش خود احساس می‌کنیم که، شاید حتی بیشتر از یک دبیر دینی، ما مسئول هستیم که با کمک مباحث تاریخی دانش‌آموز را از نظر اخلاقی، تربیتی و دینی تربیت کنیم اما مقررات دست و پاگیری که وجود دارد، فکر نکنم تا حالا در این زمینه چندان موفقیتی داشته‌ایم. اصلاً هویت جامعه، هویت افراد، یکی زبان است، یکی دین است و یکی تاریخ. ما اگر به این‌ها خوب بپردازیم حتماً دانش‌آموزان احساس هویت غنی می‌کنند. اگر آن‌ها خودشان را بشناسند، تاریخ کشورشان را بشناسند، می‌دانند چه جایگاهی دارند و قدرت مقایسه و قدرت تحلیل پیدا خواهند کرد. تا حالا وضعیت طوری بوده که نتوانسته‌ایم آن رسالتی را که یک دبیر تاریخ باید داشته باشد، پُر و پیمان انجام بدهیم، واقعیت این است.

سپاس نوروژی‌راد



«فعالیت» برای دانش آموز گذاشته خیلی زیاد است حتی دانشجوی رشته تاریخ هم بعضی از این‌ها را اصلاً انجام نمی‌دهد. ما چطور از دانش آموز انتظار داریم این همه مباحث را و این همه فعالیت را انجام دهد؟ یک نکته خیلی ظریف. در مقدمه کتاب نوشته شده که مؤلفان در پی این بوده‌اند که متن‌ها حالت عینی و کنکوری و حفظی نداشته باشد، و برعکس، به اصطلاح، تحلیلی باشد. در حالی که اگر متن‌ها را بدون «فعالیت» نگاه کنید می‌بینید که این اتفاق نیفتاده و متن‌ها دقیقاً عینی هستند و تحلیلی نیستند. در مورد فعالیت‌ها که گفتم خیلی زیاد است، ببینید! اگر درس تاریخ سه ساعت در هفته است، دانش آموز حداقل ۲۰ ساعت هم باید به دنبال انجام فعالیت برود؛ اگر بخواهیم واقعاً اجرا شود، اگر نخواهیم که مسئله دیگری است.

مسئله دیگر، کتاب تاریخ معاصر برای رشته‌های انسانی است. در این کتاب بحث «انقلاب سفید» را مطرح کرده و تمام عیب‌ها و ایرادهایش را هم گفته، اما نگفته این انقلاب سفید چه بود، و حتی نام اصولش چه بود!

● **آقای امیری، شما فضای مجازی را چطور تحلیل می‌کنید؛ در حال حاضر فضاهای مجازی خیلی مورد توجه است و حتی گاه از منابع کاغذی جلوتر است.**

○ **امیری:** اگر از فضای مجازی درست استفاده شود یک منبع کمکی بسیار خوب خواهد بود، در همه شهرستان‌ها و روستاهایی که دسترسی به کتابخانه نداریم، می‌توان از اینترنت، تلگرام و فضای مجازی استفاده کرد. البته باید مطمئن بود که مطالبی که در این کانال‌ها و سایت‌ها می‌آید، چقدر درست است. ما مشکلی که سر کلاس داریم این است که به محض اینکه شروع می‌کنیم به تدریس، یک دانش آموز با گوشی‌اش وارد اینترنت می‌شود و از تلگرام یک مطلبی را درمی‌آورد، یعنی با مطالب کذب که امکان دارد در آن مطرح شود می‌تواند به تدریس تاریخ آسیب برساند و البته این فضای مجازی هم می‌تواند یک تهدید باشد و هم می‌تواند فرصتی باشد، اگر درست هدایت شود. بنابراین فضای مجازی هم یک آسیب است و هم یک فرصت.

من سر کلاس که می‌روم سعی می‌کنم هر جلسه یکی دو کلیپ ببرم تا دانش‌آموزان آرام‌تر بنشینند و گوش کنند و خیلی هم برایشان محسوس‌تر می‌شود، ولی در همه‌جا و در هر مدرسه‌ای این کار



مؤلفانی را که حضور داشتند دیدیم. کلاً افرادی به‌روز بودند، مسائل را به‌روز بیان می‌کردند، تحلیل‌هایشان به‌روز بود. در کتاب‌های جدید، و در کل، آن وضع گذشته که بیشتر تاریخ سیاسی بود از کتاب‌ها تا حدودی حذف شده و در عوض به فرهنگ، تمدن، اقتصاد و اجتماع پرداخته‌اند. در دوره‌های قبل، تاریخ پیش‌دانشگاهی ما فقط مبانی نظری تاریخ بود، ولی از سال گذشته در دروس جدید، هم پایه دهم و هم پایه یازدهم مبانی علم تاریخ را آورده‌اند، بحث واژه تاریخ چیست، روش تحقیق برای پژوهش چیست، و انواع مختلف تاریخ‌نگاری و بررسی منابع را آورده‌اند، در نتیجه دانش‌آموزان تا حدود زیادی نسبت به تاریخ و روش‌های کار و مورخان آشنایی پیدا کرده‌اند. بحث بعدی بحث تقسیم‌بندی تاریخی بود. تقسیم‌بندی خوبی در این کتاب‌ها صورت گرفته، به این صورت که ما قبلاً در دوره هخامنشی، کامل؛ تاریخ سیاسی‌اش را می‌خواندیم، تاریخ فرهنگ و تمدنش را می‌خواندیم، ولی الان آمده کل دوره‌ها را اول سیاسی‌اش را بحث کرده و قسمت‌های بعدی را به‌صورت جزئیات، یعنی درس به درس، آورده. اگر شما تاریخ سال دهم را نگاه کنید از درس یازدهم به بعد، از آیین کشورداری صحبت می‌کند، یعنی دانش‌آموز همه‌چیز در ذهنش است. اول دولت ماد را می‌خواند، بعد هخامنشی و اشکانی، و سرانجام ساسانی را می‌خواند؛ بنابراین یک نظم و ترتیبی در کتب تاریخی آورده‌اند، به نظر من نسبت به گذشته صددرصد تفاوت کرده. شاید تنها مشکلی که داریم این است که متأسفانه هر درس را داده‌اند به یک استاد نوشته است. یعنی شما نگاه کنید تاریخ هخامنشی یا ماد را داده‌اند دکتر زرین‌کوب نوشته که او هم دیدگاه‌های خودش را بیان کرده. حالا این دانش‌آموز که از سال اول دبیرستان شروع کرده و تا سال سوم می‌خواند، همین چیزها در ذهنش می‌ماند و خیال می‌کند تاریخ درست همین است. چون نقد و بررسی صورت نگرفته است؛ اگر می‌دادند دو سه نفر با هم یک درسی را آماده می‌کردند و بعد به یک اشتراک نظر می‌رسیدند و درس را می‌نوشتند بهتر بود.

○ **شبانه:** من هم یک نکته بگویم، در مورد همین کتاب جدیدی که امسال آمده - یعنی تاریخ یازدهم انسانی - نکات مثبتی را که آقای زنگنه درباره این کتاب فرمودند من قبول دارم، اما یک نکات منفی هم هست. ببینید اولاً مباحثی که به‌عنوان

امکان پذیر نیست.

○ **زن‌گنه:** به قول آقای امیری ما همیشه همین بحث را در کلاس داریم. دانش‌آموز می‌گوید: از فلان کانال تلگرام یا از واتس‌آپ گرفتم که فلان شخص این را گفته، نظر شما چیست؟ به قول آقای محمدعلی خان سپهر، اگر تاریخ را بخواهیم درست بنویسیم برای خودمان دشمن ایجاد می‌کنیم و اگر بخواهیم دروغ بگوییم خودمان بدمان می‌آید. در واقع یک دوگانگی با فضای مجازی داریم. فضای مجازی به نظرم خیلی خوب است و اکثر فرزندان و والدین با آن سروکار دارند به شرط اینکه هدایت شده و کنترل شده باشد. دانش‌آموزان ما هم خیلی از مسائل تاریخی را در همین فضای مجازی مطلع می‌شوند.

○ **شریفات:** مطلبی را هم من اضافه کنم و آن اینکه ما این دوگانگی‌ها را در کتاب‌ها هم داریم. گاهی دانش‌آموز می‌گردد در کتاب و مطلبی را از آن نقل می‌کند و می‌پرسد آیا صحیح است یا نه؟ ما هم نمی‌توانیم خیلی واضح بگوییم که درست است یا غلط. چیزی که من فکر می‌کنم، این فقط می‌تواند یک تلنگری باشد برای فعال کردن خود دانش‌آموزان تا خودشان بروند تحقیق کنند.

در این موارد وقتی چیزی از من می‌پرسند می‌گویم نظر من این است، با توجه به آموخته‌های خودم، شما هم می‌توانید بروید یک منبع دیگر پیدا کنید، چند تا سایت دیگر و یا چند تا کتاب ببینید تا به نظری صحیح‌تر برسید.

ما باید کاری کنیم که دانش‌آموزان خودشان نهایتاً تعقل کنند و با توجه به داده‌ها، خودشان متوجه شوند که حقیقت امور از چه قرار است. به‌طور کلی فضای مجازی برای برانگیختن ذهن‌شان چیز بسیار خوبی است.

● تحلیل شما از گروه‌های تلگرامی بین معلم‌ها چیست؟

○ **شریفات:** من فکر می‌کنم این کانال‌ها خیلی خوب است. اطلاعات خیلی خوبی در آن‌ها مبادله می‌شود. افرادی هستند متخصص در گروه که تعدادی را خودمان می‌شناسیم و کاملاً قابل اعتمادند و در مواردی هم که کسی را نشناسیم می‌شود با او بحث و گفت‌وگو کرد.

○ **زن‌گنه:** همین گروهی که ما داریم واقعاً در پیشرفت کارهایمان مفید بوده، تعداد اعضای آن ۱۸۰۰ نفر است، در عرض یک ماه ۵۰۰ نفر

دیگر به آن اضافه شد، یعنی عده‌ای از همکارهای غیر تخصصی هم وارد آن شدند و دارند استفاده می‌کنند. این گروه مدیریت هم می‌شود. ۹ یا ۱۰ نفر مدیر دارد که اطلاعات اعضای گروه را جمع می‌کنند و کسانی را که شماره پرسنلی ندهند و احتمال بدهند دانش‌آموز هستند حذف می‌کنند. گروه رو به تکامل است و فقط سعی می‌شود مطالب تخصصی در آن گفته شود.

○ **نوروزی‌راد:** یک ویژگی خوب و خیلی مهمی که گروه تلگرامی دارد این است که چون همکارها همدیگر را نمی‌شناسند شرم حضور ندارند، بنابراین اگر جایی اشکالی در تدریس دارند راحت می‌گویند، در حالی که ممکن است در جمع بعضی از همکارها نتوانند چیزی بگویند ولی در محیط تلگرامی تبادل نظر خوبی دارند و راحت می‌گویند که من این را اشکال دارم و این را نمی‌فهمم و بقیه آن را تحلیل می‌کنند.

○ **شریفات:** من خاطره‌ای دارم که مربوط به آموزش تاریخ است و بد نیست در اینجا مطرح کنم. در اینترنت دیدم که یک موزه در میدان سرخ مسکو هست به نام «موزه تاریخ روسیه» و دیدم بچه‌های پیش‌دبستانی برای ورود به موزه با مربی‌شان در صف ایستاده بودند. بی‌شک موزه به این بزرگی، حجم بزرگی از تاریخ جهان را دربردارد. وقتی بیشتر جست‌وجو کردم، دیدم اصلاً در روسیه بازدید از موزه‌ها از سن پایین است و جزو برنامه درسی دانش‌آموزان نیز می‌باشد. بعد دیدم موزه «ارمیتاژ» در سن پترزبورگ، هم همین‌طور است.

شریفات: الان که متأسفانه دوره‌ها مجازی شده من فکر نمی‌کنم آن کارایی را داشته باشد. چون یک کتابی را معرفی می‌کنند که خوانده شود و بعد هم آزمونی مجازی برگزار می‌شود و تمام! مسلم است که آن کیفیت کلاس حضوری را نخواهد داشت



زهره شریفات

آن‌ها برنامه دارند که مرتب بچه‌های دبستانی را ببرند به موزه، بعد، در مورد برنامه‌ریزی کتاب‌های درسی‌شان متوجه شدم که چند سال پیش برای تدوین محتوای کتب درسی فراخوان داده‌اند و سایتی را مشخص کرده‌اند که دبیر، دانش‌آموز و اولیای دانش‌آموز می‌تواند در مورد سرفصل‌ها نظر بدهد.

در همان سایت آمده بود که بعد از فروپاشی شوروی، به مدت چند سال کتب تاریخ سلیقه‌ای شد و هر دبیری یک کتاب را معرفی می‌کرد، تا اینکه قرار شد همه یک تاریخ واحد داشته باشند، و مبنای آن هم این بود که علاقه به ریشه‌های تاریخ به کودکان القا شود. البته تاریخ سرشار از قهرمانان و دستاوردهاست، و پنهان ساختن شکست‌ها و تغییر در وقایع از نظر تاریخی و منطقی توجیه‌پذیر نیست و باید همه را بیان کرد. از این طرف می‌خواهم نتیجه بگیرم که ما هم بین خودمان، یعنی عامه مردم، قهرمان‌هایی داریم که شناساندن آن‌ها به بچه‌ها موجب تقویت هویت آن‌ها می‌شود.

● در آموزش تاریخ یکی از ابزارهای مهم وسایل کمک آموزشی است. آقای زنگنه شما نقش این‌ها را چطور می‌بینید؟

○ زنگنه: وسایل کمک آموزشی در واقع چند عمل را با همدیگر ترکیب می‌کند و وقتی بخش عملی و تئوری یک مبحثی با همدیگر ترکیب شود قطعاً یادگیری ماندگارتر می‌شود و تنوع در کلاس به وجود می‌آید. ببینید در روان‌شناسی می‌گویند ۷۵ درصد یادگیری از طریق بینایی است و ۲۵ درصد دیگرش از طریق دیگر حواس است. بنابراین اگر دانش‌آموز از وسایل کمک آموزشی استفاده کند و آموزش از طریق این وسایل داده شود قطعاً یادگیری‌اش بیشتر است. یک ضرب‌المثل چینی می‌گوید: «اگر به من بگویی فراموش می‌کنم، اگر به من نشان بدهی به یاد خواهم آورد، اگر مرا درگیر کنی، می‌فهمم».

در واقع وسایل کمک آموزشی دانش‌آموز را درگیر خودش می‌کند، یادگیری را بالاتر می‌برد، به آموزش عینیت می‌بخشد و یادگیری را عمیق‌تر می‌کند. البته در همه مدارس ما وسایل کمک آموزشی وجود ندارد. ولی معمولاً بیشترین چیزی که در مدرسه وجود دارد یک ویدئو پروژکتور است، آن هم در مدارس خاص. تکنولوژی آموزشی می‌تواند بازدهی آموزش را از لحاظ کیفی و کمی افزایش

دهد، می‌تواند آموزش و یادگیری را انفرادی کند. شما اگر وسایل کمک آموزشی مناسب در خانه داشته باشید می‌توانید بدون معلم و به راحتی از آن استفاده کنید. تکنولوژی آموزشی می‌تواند آموزش را براساس ضوابط و روش‌های علمی تری ارائه بدهد، آموزش را با دقت بیشتری عملی سازد، به یادگیری سرعت بخشد و آن را آسان کند.

● آقای شبانه به نظر من کسی که تاریخ نداند در پوچی زندگی می‌کند و من فکر کنم بهترین منبع تاریخ، کتاب قرآن است، مسائل اقوام را می‌گوید، شما همه مسائل زندگی‌تان را در کتاب قرآن می‌بینید، اگر از کلام معنوی خداوند، معلم بخواهد در طول تدریس به تناسب موضوعات درسی بهره بگیرد یک امتیازی است که برای درس تاریخ قائل شده است و مخاطبش بهتر به اهمیت تاریخ پی‌می‌برد. توجه دارید که تمام درس‌ها چه در حوزه فیزیک و چه در حوزه شیمی و... در کنارش تاریخ است، یعنی هویت خودمان را هم اگر بخواهیم یا تاریخ اجداد خودمان را بخواهیم بیان کنیم به سراغ تاریخ می‌رویم. هویت ملت یا یک قوم در درس تاریخ نهفته است. اگر به تاریخ توجه کنیم خیلی از مجهولات برای ما معلوم خواهد شد. شما بفرمایید نقش تاریخ در هویت بخشیدن به دانش‌آموزان چي هست؟

○ شبانه: قاعدتاً وقتی می‌گوییم آقای امیری یا آقای فلان، معلوم است که هر کدام یک هویتی دارند که ما می‌توانیم آن‌ها را به این اسم بخوانیم. بنابراین هیچ انسانی نمی‌تواند بدون هویت اولیه باشد و هویت تمام جوامع، هم در تاریخ‌شان است. من همیشه در کلاس‌هایم همین بحث را می‌کنم که اگر ما بخواهیم بحث از هویت شخصی بکنیم، قاعدتاً باید اول تاریخ هویت آن شخص را بدانیم. من با یک نفر بحث می‌کردم می‌گفت تاریخ همه‌اش دروغ است. گفتم از کجا فهمیدی که تاریخ دروغ است. روزی هم داشتیم در کلاسی درس می‌دادم که معاون مدرسه آمد و گفت با شما کاری دارم. گفتم بگذار درس تمام شود بعد. گفت «یک شاه کمتر!» شما در نظر بگیرید ارزش تاریخ پیش این آقا در این است که تاریخ یعنی شاه، خوب معلوم است کسی که تاریخ نخوانده باشد و درک تاریخ نکرده باشد این گونه می‌اندیشد. من ابتدای همه کلاس‌هایم،



رحیم شبانه

شبانه: اگر درس تاریخ سه ساعت در هفته است، دانش آموز حداقل ۲۰ ساعت هم باید به دنبال انجام فعالیت برود؛ اگر بخواهیم واقعا اجرا شود

به خصوص برای بچه‌های رشته‌های غیر از انسانی که فقط یک کتاب را دارند یعنی کتاب تاریخ معاصر را دارند، اولین کاری که می‌کنم این است که می‌نویسم «تاریخ چیست؟» بعد این‌ها را به فکر و می‌دارم که بحث کنند «تاریخ چیست؟» یکی می‌گوید تاریخ یعنی گذشته، یکی هم می‌گوید سرگذشت انسان‌هاست، هر کسی چیزی می‌گوید. بعد من می‌گویم وقتی می‌گویی تاریخ در مورد گذشته است خوب بحث زمان را مطرح کرده‌ای. پس یکی بیاید و به من بگوید زمان یعنی چه؟ اینجا همه در می‌مانند. بعد این را مطرح می‌کنم که بدون درک حرکت، زمان مفهومی ندارد. پس تاریخ در واقع حرکت و تغییر است. یعنی یک جامعه‌ای از یک جا شکل گرفته و دائما در حال تغییر بوده تا به زمان ما رسیده است. پس می‌توانم بگویم مطالعه تاریخ، مطالعه تغییرات است.

داشته باشد. اگر ایران را مثل یک موزاییک با اجزای بسیار بدانیم خواهیم دید که هر یک از این اجزا در ساختن کل موزاییک چقدر مؤثر بوده‌اند.

○ **شریفات:** یکی از مباحثی که فقدان در آموزش تاریخ ما، احساس شود، تاریخ‌های محلی است. اگر دانش‌آموزان با تاریخ منطقه خودشان آشنا بشوند و به افراد آن منطقه، پدر، پدربزرگ و اجداد خود باور داشته باشند که تاریخ گذشته را به وجود آورده‌اند، این به آن‌ها هویت و اعتمادبه‌نفس می‌بخشد.

● خانم شریفات شما کلاس‌های ضمن خدمت را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

○ **شریفات:** کلاس‌های ضمن خدمت می‌تواند مثرتر باشد، به هر حال عده‌ای هم رشته با تحصیلات و تخصص‌های مختلف دور همدیگر جمع می‌شوند و می‌شود از این تخصص‌ها استفاده کرد. تجربیات مختلف در برخورد با همدیگر ممکن است گاهی در عوض کردن روش تدریس هم مؤثر باشد. این دور هم نشستن در کلاس‌های ضمن خدمت از یک طرف و از طرف دیگر بحث تغییرات و چیزهای دیگر است. چون حالا که کتاب جدید شده است ما می‌توانیم ده بار کتاب را بخوانیم یا منابع آن را بخوانیم و بالاخره مفهوم کتاب یازدهم جدید را متوجه بشویم، ولی وقتی دور هم می‌نشینیم می‌توانیم از دید یک معلم شیوه‌های تدریس، وسایل کمک‌آموزشی، تجربیات و تخصص‌هایمان را در زمینه‌های مختلف بررسی کنیم. الان که متأسفانه دوره‌ها مجازی شده من فکر نمی‌کنم آن کارایی را داشته باشد. چون یک کتابی را معرفی می‌کنند که خوانده شود و بعد هم آزمونی مجازی برگزار می‌شود و تمام! مسلّم است که آن کیفیت کلاس حضوری را نخواهد داشت.

وقتی او خودش را باور کرد آن وقت می‌تواند کشورش را بشناسد. یکی از روش‌های آموزش صحیح تاریخ به نظر همین است.

کلاس ضمن خدمت باید جدی و حضوری باشد و برای برگزار کردن چنین کلاس‌ها و دوره‌ها لازم

● زنگنه: حالا به نظر شما آموزش تاریخ محلی با تعصبات همراه نمی‌شود؟

○ **شریفات:** ببینید همان چیزی که در صحبت اول گفتم، این تغییرات هست ولی این‌ها کنار هم تکامل پیدا می‌کنند، یعنی وقتی از سلسلهٔ هخامنشی می‌گوییم، از ساسانی می‌گوییم، از عرب می‌گوییم، از ترک می‌گوییم، از مغول می‌گوییم و غیره، همهٔ این‌ها تاریخ ایران می‌شود. در واقع باید اجتماع این‌ها را در نظر بگیریم. به تنهایی هیچ کدام از این‌ها تاریخ ایران نمی‌شود.

○ **شبانه:** تاریخ محلی، به نوعی، جنبهٔ مثبت دارد. مثبت است، از این لحاظ که جلوی چشم ماست. وقتی شما از بعضی از مکان‌های محلی خود صحبت می‌کنید تا حدودی در ذهن دانش‌آموز مجسم می‌شود چون در محیط و منطقهٔ خودش است. در کشور بزرگی مثل ایران، به نظر من، تکیه روی تاریخ محلی، می‌تواند محاسن دیگری هم



مهران زنگنه

وسایل کمک آموزشی دانش آموز را درگیر خودش می‌کند، یادگیری را بالاتر می‌برد، به آموزش عینیت می‌بخشد و یادگیری را عمیق‌تر می‌کند

● خانم شریفیات بفرمایید در یک برنامه زمان‌بندی شده دو ساعته در درس تاریخ، بهتر است از چه تدبیری در تغییر فضای آموزشی استفاده شود تا برای دانش آموز خسته‌کننده و کسالت‌آور نباشد؟

○ شریفیات: به هر حال دو ساعت، وقت کمی نیست. تاریخ و هر درس دیگری نیاز به برنامه‌ریزی دارد. در ابتدای کار «ایجاد انگیزه» خیلی مهم است. اگر ایجاد انگیزه کنی می‌توانی تمام دو ساعت را مرتبط با درس بچرخانی، نمونه آن استفاده از وسایل کمک آموزشی است، من تاریخ را تا حد ممکن با نقشه تدریس می‌کنم. جغرافیای تاریخی جزو لاینفک تدریس تاریخ من است چون دانش آموز از این طریق مقداری اطلاعات عینی و مشخص جغرافیایی پیدا می‌کند، و توجه‌اش به نقشه بیشتر می‌شود. یا هر چیز دیگر، مثل استفاده از اتاق هوشمند، یا اینکه خیلی چیزهای کوچک، مثلاً گاه‌شماری را که درس می‌دادم یکی از مطالب کتاب «تقوم» بود و «ساعت آفتابی». خیلی راحت بعضی وقت‌ها می‌شود با یک ترفند ساده دانش‌آموزان را علاقه‌مند ساخت، و هدف ما هم در تاریخ همین است. توجه دانش‌آموزان! این خود یک گام بلند است، آن‌ها یک جورایی می‌فهمند، مشتاق می‌شوند و می‌پرسند، چه کسی این را اختراع کرده؟ استفاده‌اش چه بوده؟ سوالات دیگری را هم در پی خواهد داشت.

به علاوه، روخوانی از کتاب هم مهم است و من در کلاس‌هایم می‌گویم یکی روخوانی کند. به خصوص در جاهای محروم. بعضی اوقات بچه‌ها با تلفظ کلمات و حتی با شکل کلمه مشکل دارند. شاید ما در یک زنگ، ۱۰ تا کلمه را ریشه‌یابی کنیم. به هر حال به دامنه لغاتشان اضافه می‌شود، تمام این‌ها وقت می‌برد، همچنین متن اصلی درس که وقت اصلی را در برمی‌گیرد.

کار دیگری که می‌شود انجام داد و تجربه خوبی هست استفاده از کتاب‌های تاریخی است، یعنی کتاب‌های مرتبط با مباحث تاریخی و تا حد امکان در دسترس، حالا چه در خانه، چه در کتابخانه مدرسه و چه در کتابخانه عمومی یا کتابفروشی، آن کتاب‌ها را سر کلاس بیابیم.

من در هر جلسه سعی می‌کنم بدون کتاب نباشم، چون تأثیرگذار است. در سال اول کارم، وقتی می‌خواستم درس بدهم دیدم دو سه تا از

است آموزش و پرورش هزینه کند.

○ نوروزی‌راد: بله، به نظر من آن بحث و گفت‌وگویی که همکاران کنار هم دارند تأثیرش خیلی بیشتر از مدرسی است که ۹۰ دقیقه صحبت می‌کند و می‌رود. گاهی وقت‌ها که یک استراحتی داریم از تجربیات هم استفاده می‌کنیم، و از مشکلات کلاس صحبت می‌کنیم که نکات خوبی ردوبدل می‌شود.

معلم‌ها باید با یکدیگر صحبت کنند، این صحبت یعنی انتقال تجربیات.

○ امیری: دوره‌های ضمن خدمت باید به صورت مستمر برگزار شود و نظارت جدی صورت بگیرد. اکثر دوره‌هایی که برگزار می‌شود چنین نیست. من شاهد بودم از آن طرف مدیر یا اداره‌ای که آن دوره را برگزار می‌کند عجله دارد که خیلی سریع‌تر تمامش بکند و فقط مزایایش را بگیرد نتیجه این می‌شود که دبیران هم می‌آیند و فقط حضورشان را اعلام می‌کنند و هیچ نظارت جدی بر این کار نیست. سال‌های قبل خصوصاً ۷، ۸ سال پیش نظارت خیلی عالی بود.

● خانم نوروزی‌راد، تصاویر در متن آموزشی همواره نقش بسزایی در یادگیری دانش‌آموزان دارد شما در کتاب‌های جدید تألیف تصاویر را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

○ نوروزی‌راد: تصاویر خوب هستند ولی می‌توانستند خوب‌تر از این باشند، می‌توانستند تصویری را انتخاب بکنند که دانش‌آموز با دیدن آن‌ها نسبت به سرزمینش احساس هویت و افتخار بیشتری داشته باشد.

دانش‌آموزان، از کشوی میز کتاب درآوردند که مرتبط با درس جدید بود. این خیلی ارزش دارد. یا اینکه دانش‌آموز درس بعدی را ورق می‌زند که ببیند چه مبحثی هست. توجه به این‌ها به نظرم در ایجاد انگیزه مؤثر است و مرا، به‌عنوان یک دبیر، به هدفم می‌رساند. دانش‌آموز اگر یاد بگیرد که کتاب مطالعه کند یک گام خیلی بلند برداشته. سعی من این است که این دو ساعت را به روش‌های مختلف تنوع بدهم تا دانش‌آموز بتواند به هدف برسد.

● آقای زنگنه شما مجله رشد آموزش تاریخ را چطور می‌بینید؟ مجله چقدر به نیازهای معلمان و دانش‌آموزان توجه می‌کند؟

○ زنگنه: به نظرم قبلاً مجلات رشد بیشتر به نیازهای معلمان توجه می‌کرد. من یک زمانی یادم هست در تاریخ سوم انسانی اگر یادتان باشد یک درس داشتیم بعد از جنگ جهانی دوم، بعد آقای سیروس غفاریان یک مقاله خیلی خوب در مورد همین مسئله هسته‌ای نوشت. وقتی آن مقاله را سر کلاس می‌خوانی می‌توانستی درس را برای بچه‌ها تحلیل و تبیین کنی. الان بهتر است همچون مقالاتی در مجله داشته باشیم.

● آقای امیری لطفاً یک جمع‌بندی از صحبت‌های ما داشته باشید.

○ امیری: من یک نکته را قبل از جمع‌بندی بگویم که مرتبط است به مؤلفین فرهنگی. شاید باید اول می‌گفتم. بخشی از آن را در بحث پیش‌کسوتان عرض کردم، ولی افرادی بودند که واقعاً حق این است که حداقل یک تشکر از آن‌ها بکنیم. یکی خود آقای تقی‌زاده است که الان مدیر کل وزارت آموزش و پرورش است. یکی دو تا کتاب هم در باب تاریخ شوشتر و تاریخ نوشته‌اند. آقای دکتر منصور امانی از همکارهای ایده، که کتاب «ایده در گذر تاریخ» را نوشت. چند تا کتاب دیگر هم نوشته که شاخص آن‌ها این کتاب بوده، آقای عبدالکاسم علی‌نژاد که در بخش پیش‌کسوتان از او نام بردم، انسان فرهیخته‌ای است و کتابی نوشته به نام «ابن‌سکیت اهوازی»، و کسی نمی‌دانست که واقعاً ابن‌سکیت خوزستانی بوده، و یکی عبدالکاسم پورکاسم است که خدا سلامتی به ایشان بدهد چندین کتاب در مورد تاریخ قبایل عرب خوزستان نوشته از جمله

کتاب «تاریخ و فرهنگ قبایل عرب خوزستان»، آقای موسی سیادت که از بازنشستگان است. کتابی دارد تحت عنوان «جغرافیای تاریخی قبایل عرب خوزستان»، دهه هفتاد این کتاب را نوشتند. آقای دانش عباس شینی دبیر دوره اول دبیرستان در مسجد سلیمان هم دو تا کتاب خوب دارد، یکی «تاریخ مسجد سلیمان» که قبلاً کتاب سال خوزستان شده، و سال گذشته هم «تاریخ آموزش و پرورش مسجد سلیمان» را نوشت که کتاب بسیار جامعی است. خانم اکرم مریدی را داریم که دبیر جغرافی ناحیه ۳ است، که کتاب «شوشتر یعنی خوب‌تر» را نوشته و کتابش خیلی خوب است. از قدیمی‌ها که از ایشان یاد کردم آقای سیدمحمدعلی امام اهوازی بود که پیش‌کسوت آموزش و پرورش بوده و کتاب «تاریخ خوزستان» و چندین کتاب دیگر را دارد. آقای محمودی را داریم در دزفول، کتابی نوشته به نام «تاریخچه آموزش و پرورش دزفول» که از طرف واحد پرورشی دزفول این کتاب حمایت و چاپ شد، بنده هم که کتابی در سال ۸۴ نوشتم تحت عنوان «گتوند شهر فراموش شده» که زادگاهم بود و در موردش نوشتم.

○ نوروزی‌راد: در مورد جذابیت کلاس تاریخ، من این را اضافه کنم که، اگر دبیر تاریخ نقاش خوبی باشد خیلی خوب است. جایی که فیلم نیست، کلاس هوشمند نیست، امکانات نیست، خوب است ما خودمان پای تابلو نقاشی کنیم. من خودم نقشه جهان را یاد گرفتم و می‌کشم. وقتی صحنه جنگی را برای دانش‌آموزانم می‌خواهم توضیح دهم، آن را می‌کشم. اگر هم دقیق نباشد با علامت آن را می‌کشم یا برای قسمت اکتشافات جغرافیایی، نقشه جهان را می‌کشم، کشتی را می‌کشم، مثلاً کشتی کریستف کلمب را، که از این مسیر رفت یا مثلاً واسکو دوگاما از کجا آمده، این‌ها برایشان جالب و جذاب می‌شود.

● خیلی ممنون، تشکر می‌کنم از تک‌تک شما عزیزان که در این نشست شرکت کردید امیدوارم بحث شما مفید باشد و معلم‌های ما بتوانند بهره‌مند شوند.

○ ما هم از شما تشکر می‌کنیم. هم از شما آقای معتمد و هم از مسئولان مجله رشد آموزش تاریخ که این گفت‌وگو را ترتیب دادید.